

Kommunedelplan for kulturmiljø

2025-2035

Del 1. Plandel

Ullensaker kommune

Vedtatt i KST 20.5.2025

Innhold

1. Bakgrunn og formål.....	2
1.1 Innledning	2
1.2 Formål og forhold til annet planverk	2
1.3 Bakgrunn for rulleringen	3
1.4 Planens oppbygning og avgrensning.....	3
1.5 Nye føringer og kunnskapsgrunnlag	3
1.6 Aktører og ansvar.....	5
1.7 Pågående prosesser og prosjekter.....	5
2. Utfordringer, verdier og virkemidler.....	7
2.1 Utfordringer i kulturmiljøforvaltningen	7
2.2 Verdiskaping.....	9
2.3 Virkemidler for kulturmiljøforvaltningen.....	11
3. Historien om Ullensaker	13
3.1 Forsvars- og krigshistorie	13
3.2 Landbruk	13
3.3 Ferdsel.....	14
3.4 Handel	15
3.5 Industri og produksjon	15
3.6 Bolig og bosetting	16
3.7 Embetsverk og samfunnsbygging	16
3.8 Kulturelt mangfold	17
3.9 1900-tallets kulturmiljøer	17
3.10 Arkeologi	18
4. Handlingsprogram.....	19

1. Bakgrunn og formål

1.1 Innledning

Kulturmiljøer er spor etter menneskers aktivitet i omgivelsene. De er kilder til kunnskap, identitet, opplevelse, bruk og verdiskaping. Kulturmiljøer fremmer trivsel og livskvalitet, bidrar til å skape attraktive byer og steder, og er grunnlag for nærings- og reiseliv. Bevaring og gjenbruk av bygninger gir også en stor miljøgevinst. Derfor er kulturmiljøer viktige ressurser for utviklingen av et sosialt, økonomisk og miljømessig bærekraftig samfunn. Gjennom god og helhetlig samfunnsplanlegging kan kulturmiljøer være en del av løsningen på vår tids samfunnsutfordringer.

Kulturminner er skattkister som forteller genuine lokale historier, som bidrar til identitet og tilhørighet. Eldre bygninger, plasser, anlegg, gater, tråkk og spor i landskapet bidrar til å berike arkitekturen når steder skal omformes. Ved å ta vare på historien er man med på å videreføre identiteten på et sted.

- Byrom – en idéhåndbok (Kommunal- og moderniseringsdepartementet)

Villa Sole er istandsatt og fylt med kulturaktivitet. Foto: Vivi Reierstad.

I senere år har det vært økt fokus på større, helhetlige kulturmiljøer og kulturlandskap. «Kulturmiljø» er innført som samlebetegnelse på begrepene «kulturminner, kulturmiljøer og landskap» når feltet omtales som helhet. Dette understreker betydningen av helhet og sammenheng, samtidig som det tydeliggjør tilknytningen til klima- og miljøpolitikken. Gjennom rulleringen har planen derfor fått navnet «Kommunedelplan for kulturmiljø», og begreper som «kulturmiljø» og «kulturmiljøforvaltning» brukes gjennomgående. I tillegg brukes begrepet «kulturarv». Det kan defineres som selve den historiske plattformen som samfunnet vårt står på.

1.2 Formål og forhold til annet planverk

Gjennom plan- og byggesaksbehandling er kommunen en hovedaktør for forvaltning av kulturmiljøer, og kulturmiljøplanen er Ullensakers styringsredskap i kulturmiljøforvaltningen. Kulturmiljøplanen er en temaplan som konkretiserer satsninger og tiltak for kommunens kulturmiljøarbeid kommende år, i en

retning som er i samsvar med overordnede føringer og samfunnsutvikling. Bevaring og gjenbruk, by- og stedsutvikling, formidling og tilgjengeliggjøring er viktige stikkord.

Kulturmiljøplanen definerer kulturmiljøer som kommunen anser som viktige å bevare. Planen har ingen egen arealdel, men vurderinger i kulturmiljøplanen er grunnlag for utarbeidelse av hensynssoner H570 for bevaring av kulturmiljø i kommuneplanens arealdel og reguleringsplaner. Det finnes allerede en rekke hensynssoner i kommuneplanen og ulike reguleringsplaner.

1.3 Bakgrunn for rulleringen

En oppdatert kulturmiljøplan med klare føringer, prioriteringer og tiltak er nødvendig for å bevare kommunens kulturarv. Bakgrunn for rulleringen er derfor behovet for:

- å oppdatere planen i henhold til nye føringer
- å oppdatere handlingsprogrammet med målbare og tidfestede tiltak
- å oppdatere kunnskapsgrunnlaget ved å gjennomgå oversikten over kulturmiljøer, og inkludere nye kulturmiljøer, særlig etter kartlegging av etterkrigsminner (2019)
- å peke ut noen større, sammenhengende kulturlandskap

1.4 Planens oppbygning og avgrensning

Planen er delt inn i to deler: Del 1 er en plandel som beskriver nye føringer, utfordringer og muligheter i kulturmiljøforvaltningen (kap. 1-2). Den presenterer viktige trekk ved kommunens historie (kap. 3), og har et handlingsprogram med konkretiserte tiltak i en fireårig tidshorisont (kap. 4).

Del 2 består av en oversikt over kulturmiljøer i verneklasse 1-3 (kap. 1), en oversikt over kulturmiljøer som er omfattet av hensynssone H570 bevaring og H730 båndlagt i kommuneplanen (kap. 2), og en liste over kulturmiljøer i laveste verneklasse VK4 (kap. 3). I tillegg beskrives noen større, verdifulle kulturlandskap (kap. 4). Kap. 5 er en oppslagsdel med praktisk informasjon og rutiner for plan- og byggesaksbehandling.

Planen omfatter kulturmiljøer som kommunen selv har definert som verneverdige og har forvaltningsansvaret for. Til sammen er det ca. 415 kulturmiljøer i VK 1-3, og 230 i VK 4. Fredete bygninger og anlegg er inkludert i oversikten, selv om de ikke hører under kommunens forvaltningsansvar. Arkeologiske kulturminner er heller ikke et kommunalt forvaltningsansvar. Samtidig er det viktig for kommunen å ivareta den arkeologiske rikdommen i Ullensaker på en god måte. Mange viktige arkeologiske kulturminner i kommunen ligger innenfor de utpekte kulturlandskapene.

1.5 Nye føringer og kunnskapsgrunnlag

Internasjonalt

FNs bærekraftsmål (2015): Mål 11 handler om å utvikle inkluderende og bærekraftige byer og lokalsamfunn, og styrke innsatsen for å sikre verdens kulturarv.

FNs naturavtale (2022): Tiårig avtale med mål om å stanse og reversere tap av natur og biomangfold.

Nasjonalt

Riksantikvarens strategi og faglige anbefalinger for by- og stedsutvikling («Bystrategien», 2021):

Kulturmiljøer fremmer trivsel og livskvalitet, og bidrar til å skape attraktive byer og tettsteder hvor det

er godt å leve. Strategien anbefaler mer tilpasning og mindre kontrast i ny bebyggelse, for å ivareta og videreføre egenart. Kulturminneverdiene på stedet bør bestemme hva som er mulig å få til.

Riksantikvarens klimastrategi for kulturmiljøforvaltning 2021-2030: Gjenbruk av bygninger er viktig for å få ned klimagassutslippene raskt. Samtidig er klimaendringene en trussel for kulturmiljøer. Kulturmiljøforvaltningen må være nytenkende og kreative, og bidra til bærekraftige løsninger. Strategien består av to deler med hver sine mål og satsninger:

1. Kulturmiljøfeltets bidrag til reduksjon av klimagassutslipp
2. Kulturmiljøfeltets håndtering av konsekvenser av klimaendringene

Meld. St. 16 (2019–2020): Nye mål i kulturmiljøpolitikken – Engasjement, bærekraft og mangfold: Ser på kulturmiljøfeltet som en viktig del av klima- og miljøpolitikken. Nasjonale mål i kulturmiljøpolitikken:

- Alle skal ha mulighet til å engasjere seg og ta ansvar for kulturmiljøer
- Kulturmiljøer skal bidra til bærekraftig utvikling gjennom helhetlig samfunnsplanlegging
- Et mangfold av kulturmiljøer skal tas vare på som grunnlag for kunnskap, opplevelse og bruk

Meld. St. 13 (2021-2023): Klimaplan for 2021–2030: (Kap. 7 Bygg, anlegg og eiendom) Overgangen fra en lineær til en sirkulær økonomi vil gjøre byggenæringen mer bærekraftig. Rehabilitering, oppgradering og innovativ ombruk av nåværende bygningsmasse, samt materialgjenvinning, bidrar til redusert råvarebruk, avfallsmengde, utslipp og energiforbruk. Dette gir reduserte klimagassutslipp her og nå.

Regionalt

Regional plan for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus (2019): Har oppdaterte strategier, retningslinjer og handlingsprogram. Vektlegger kulturminner som ressurs for verdiskaping og bærekraftig utvikling. Presenterer prioriterte kulturminnetemaer med tilknyttede tiltak, blant annet:

- Verdifulle kulturminner i tettstedene
- Landbrukets og skogbrukets kulturminner og kulturlandskap
- 1900-tallets kulturminner, med fokus bl.a. på boligbebyggelse, særlig fra etterkrigstid, industri, næring og handel, krigstid og kald krig, demokratiets, fellesskapets og organisasjonenes bygninger, og det mangfoldige og flerkulturelle Akershus
- Klima, miljø og bærekraft

Lokalt

Kommuneplan for Ullensaker 2020-2030: Samfunnsdelen vektlegger kvalitet i by- og stedsutvikling, slik at Ullensaker blir et godt sted å bo og leve. Nye prosjekter skal fremme og forsterke visuelle særpreg og kvaliteter, og det skal tilrettelegges for gode nabolag med tilgang på kulturelle opplevelser. Arealdelen har generelle bestemmelser for kulturmiljøer, og temakart med hensynssoner H570.

Byplan Jessheim (under rullering): Rulleringen er samkjørt med rullering av kulturmiljøplanen.

Kartlegging av etterkrigsminner (2019): Kartlegging av kulturmiljøer fra etterkrigstid i kommunens tettsteder. Utført av Bygningsvernhuset AS.

Strategi for naturmangfold 2024-2040: Tiltak i handlingsplanen tangerer tiltak i kulturmiljøplanen.

Forskningsrapporter

Sintef (2020): [*Grønt er ikke bare en farge: Bærekraftige bygninger eksisterer allerede*](#)

Menon Economics (2017): [*Verdien av kulturarv: En samfunnsøkonomisk analyse med utgangspunkt i kulturminner og kulturmiljøer*](#)

1.6 Aktører og ansvar

Å ta vare på kulturarven er et felles ansvar. Følgende aktører er viktige:

Riksantikvaren	Fagdirektorat med ansvar for iverksetting av nasjonal kulturmiljøpolitikk. Driver strategi-utvikling og er rådgiver for Klima- og miljødepartementet. Har myndighet til å frede kulturmiljøer ved enkeltvedtak eller forskrift etter kulturminneloven, og har forvaltningsansvaret for utvalgte fredete kulturmiljøer. Er innsigelsesmyndighet i plansaker hvis nasjonale kulturmiljøinteresser er truet.
Fylkeskommunen	Har forvaltningsansvaret for automatisk fredete (arkeologiske) og vedtaks-/forskriftsfredete kulturmiljøer, og er vedtaksmyndighet etter kulturminneloven. Påser at det blir tatt hensyn til kulturmiljøer i kommunens arealplanlegging og byggesaksbehandling, og kan komme med innsigelse i plansaker hvis regionale kulturmiljøinteresser er truet. Administrerer arkeologiske registreringer.
Kommunen	Hovedaktør i forvaltningen av nyere tids kulturmiljøer av lokal og regional verdi gjennom samfunns- og arealplanlegging etter plan- og bygningsloven. Skal sørge for at hensynet til arkeologiske kulturminner fanges opp i byggesaker og andre tiltak.
Statlige etater	Etater som Statens vegvesen, Bane NOR og Forsvaret er pålagt å utarbeide landsverneplaner for sine kulturhistoriske eiendommer.
Eiere	De aller fleste kulturmiljøer er i privat eie, og bevaring av bygningsarven er i stor grad avhengig av private eiere. Mange eiere bruker store ressurser på å ta vare på sine verneverdige bygninger.
Frivilligheten	Frivillige lag og foreninger er en viktig aktør når det gjelder å ivareta, bruke og formidle den lokale kulturarven.
Museer	Museer er viktige for dokumentasjon, bevaring og formidling av kulturarven. I Ullensaker ligger Flysamlingen Gardermoen og SAS-museet. Ullensaker museum – MiA har sagt opp avtalen med kommunen fom. 2026.

1.7 Pågående prosesser og prosjekter

Ullensaker museum - MiA

Ullensaker museum - MiA har siden 2005 vært lokalisert på Sør-Gardermoen, og har hatt en rekke utstillinger med ulike temaer fra kommunens historie. Det foreligger flere politiske vedtak om at museet skal relokaliseres, fortrinnsvis til en sentrumsnær plassering på Jessheim. Dette både for å oppnå økte besøkstall for museet, og for å bidra til byutvikling ved at museet blir en viktig møteplass i samspill med andre kulturinstitusjoner.

Arbeidet med å finne egnede lokaler på Jessheim har imidlertid ikke lyktes. MiA har derfor sagt opp gjeldende avtale om drift og forvaltning av Ullensaker museum fra og med 2026. Et fremtidig samarbeid rundt et nytt Ullensaker museum er ikke utelukket, men dette fordrer lokaler av tilfredsstillende størrelse og med en sentrumsnær lokalisering.

Trandum

Trandum er et unikt forsvars- og krigshistorisk miljø som inkluderer Trandumskogen med gravsteder, minnesmerker, seremoniplass og stridsvognskytebanen, Trandum leir, «Dødsveien» og Trandum II («Russerleiren»), en leir for tyske soldater og sovjetiske arbeidere. Her ligger et stort og hittil ganske uutnyttet potensial for formidling, verdiskaping og merkevarebygging. Sett i lys av verdenssituasjonen, er Trandumhistorien dagsaktuell. Som autentisk militæranlegg og krigshistorisk miljø, er Trandum dessuten et egnet sted for formidling av kommunens forsvars- og krigshistorie, og det vurderes om det er mulig å legge et utstillingslokale til Trandum leir. I regi av Stiftelsen Trandum, pågår det et stort arbeid for å løfte området og skape en helhetlig utvikling av Trandum som minnested, formidlingsarena og veteranbase.

Stridsvognskytebanen i Trandumskogen ble bygd av okkupasjonsmakten under 2. verdenskrig, og er et unikt krigsminne i internasjonal sammenheng.

Romanifolkets/taternes kulturminner

Romanifolk/tatere har røtter i Norge tilbake til 1500-tallet, og er en av fem minoriteter i landet. Likevel er historien deres lite dokumentert og fortalt både lokalt og nasjonalt. Kommunen ved enhet kultur har derfor startet et prosjekt for å samle inn kunnskap om romanifolkets/taternes kulturmiljøer i Ullensaker. Prosjektet gjennomføres i samarbeid med Taternes landsforening og Akershus fylkeskommune. Det er både i tråd med tiltak i kulturmiljøplanen, og et ledd i Riksantikvarens nasjonale målsetting om å bevare minoriteters kulturminner, med romanifolket/taterne som satsningsområde fra 2024.

Romaniboligen Furua på Sør-Gardermoen, med brønnhus i forgrunnen. Foto: MiA.

2. utfordringer, verdier og virkemidler

2.1 utfordringer i kulturmiljøforvaltningen

Kulturmiljøer er ikke-fornybare ressurser – om de forsvinner, er de tapt for alltid. Blant hovedutfordringene for kulturmiljøforvaltningen er:

Vekst og arealpress

Etableringen av hovedflyplassen har ført til en ekspansiv vekst i Ullensaker. Fra nasjonalt hold er dessuten fortetting rundt knutepunkter utpekt som et viktig klimatiltak. Selv om kompakt by- og tettstedsutvikling kan være miljøvennlig, kan ensidig fokus på høy utnyttelse gå på bekostning av kulturmiljøverdier. Det gjelder både rivning av verneverdig bebyggelse for å gi plass til nybygg, og at ny bebyggelse ikke hensyntar den eksisterende. Dette svekker muligheten til å utvikle attraktive steder.

Utbygging på Jessheim. Foto: Stein Westengen.

Jessheim og Kløfta er bygd opp rundt jernbanestasjonene og den tilknyttede handelsvirksomheten fra slutten av 1800-tallet. Det er en utfordring å ta vare på stasjonsstedenes kulturmiljøer, dels på grunn av utbyggingspress og dels fordi en del av bygningene har mistet sin opprinnelige funksjon. «Eplehage-fortetting» er også en utfordring. Hager og uthus er viktige deler av eldre boligmiljøer, som er truet i forbindelse med slik fortetting.

I tillegg er det press på dyrket mark rundt Jessheim og kommunens tettsteder. Ullensaker er en jordbrukskommune, og det er viktig å ivareta landbrukspreget i kulturlandskapet, også der det grenser til sentrale strøk.

Strukturendringer i landbruket

Landbruksnæringen er i kontinuerlig utvikling. Effektivisering og endring fører til at noen typer kulturmiljøer går ut av bruk og i mange tilfeller forfaller, bygges om eller rives. Det gjelder særlig husmannsplasser, småbruk og eldre uthus og driftsbygninger. Samtidig bygges større driftsbygninger tilpasset moderne dyrehold og maskiner, og dette endrer gårdstuns struktur og uttrykk. Det er en utfordring å finne ny bruk til utdaterte bygninger, og ivareta særpreget til verneverdige gårdstun.

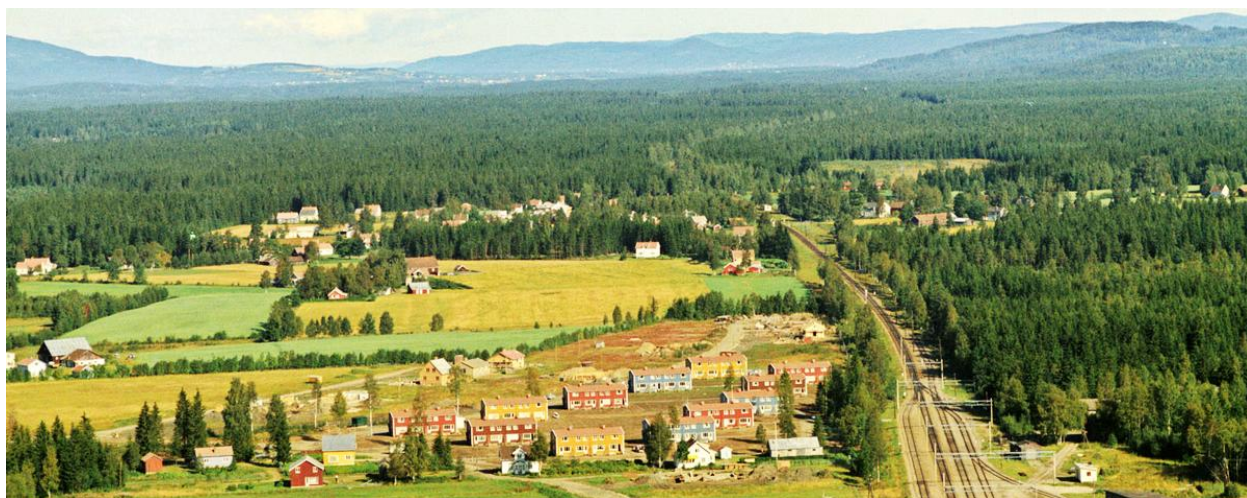
Stuebygning på Mogreina som har gått ut av bruk.

Endringer i jordbruket fører også til endringer av kulturlandskapet. Tidligere var slåttemarken en av de vanligste landskapstypene i landet. Dette er en svært artsrik og variert naturtype, som utgjør viktige habitater for pollinerende insekter. I dag er mange slåtteenger enten dyrket opp, brukt til beite eller grodd igjen, og slåttemark er vurdert som en kritisk truet naturtype. Tap av kulturlandskap reduserer ikke bare opplevelsesverdien, men har også konsekvenser for naturmangfoldet.

Byggetiltak og andre tiltak

Tiltak på verneverdige bygninger og i bygningsmiljøer kan føre til så store endringer at kulturmiljøverdier går tapt. Det kan både dreie seg om modernisering og fasadeendringer som fører til gradvis utskifting av opprinnelige bygningsdeler, og lite tilpassede tilbygg og nybygg.

En utfordring for 1900-tallets og særlig etterkrigstidens bygninger, er at de ofte ikke anses som verdifulle fordi de ikke er så gamle, og derfor risikerer å bli revet eller endret i så stor grad at kulturmiljøverdien forsvinner. Nyere bygninger har dessuten gjerne en stor andel byggematerialer som er industrielt fremstilt, og i noen tilfeller bygningsteknisk sett dårlige løsninger som er vanskelig å bevare. Ofte er også den opprinnelige fargesettingen endret, noe som har stor påvirkning både på bygningens autenticitet og på omgivelsene.

Linjebo borettslag i opprinnelig fargeprakt i 1962. Foto: MiA.

Graving i forbindelse med bygge- og anleggstiltak kan føre til ødeleggelse av arkeologiske kulturminner. Tap av arkeologiske kulturminner i landbruket og skogbruket i forbindelse med drenering, nydyrking, anleggelse av landbruksveier og hogst med store maskiner, er en særlig utfordring. Frykt for utgifter og forsinkelser kan føre til at grunneiere og tiltakshavere unnlater å melde fra om funn.

Klimaendringer og ekstremhendelser

Ekstremhendelser som brann kan ha fatale konsekvenser for bygninger. Klimaendringene medfører varmere og fuktigere vær, og mer ekstremvær som storm og kraftig nedbør. Skader knyttet til fukt, råte, flom, ras og vind vil øke behovet for vedlikehold av bygningsarven. Klimaendringene kan også føre til skader på arkeologiske kulturminner, ved at de ødelegges av ras eller flom, og at gjenstander som ligger i jorden brytes ned raskere.

Ny bruk av større bygningsvolumer

Det er en utfordring å finne ny bruk til større bygningsvolumer som industriminne, tidligere møller, fabrikker og verksteder, og nedlagte militærleirer. Det skyldes både at det er store volum som

Østerrikegata 13 på Sør-Gardermoen ble totalskadd i brann i 2023.

skal fylles med aktivitet, og at anleggene kan ligge relativt usentralt til. I tillegg er det store utgifter forbundet med istandsetting og vedlikehold av bygningsmassen.

Ansvar og økonomi

Hovedvekten av ansvaret for og utgifter til bevaring av verneverdige bygninger, faller på private eiere. Det finnes ulike tilskuddsordninger for istandsetting som grunneiere kan søke på, men Ullensaker kommune har ingen egen tilskuddspott til dette formålet.

2.2 Verdiskaping

Kulturarven har et stort potensial når det gjelder samfunns- og næringsutvikling. Bevaring og bruk av kulturarv gir både sosiale, kulturelle, økonomiske og miljømessige verdier. Verdiskaping kan være:

- aktiviteter som gir grunnlag for arbeidsplasser, produksjon og inntekt
- aktiviteter som skaper innsikt, forståelse, kunnskap og identitet, og bidrar til stedsutvikling
- aktiviteter som verner, skjøtter, bevarer og aktiviserer kulturarven

Utvikling gjennom vern

Kulturmiljøer i byer og tettsteder har et stort potensial for å tiltrekke seg beboere og tilreisende, og er attraktive for næringsliv og reiseliv. Tidligere handlet det gjerne om utvikling *eller* vern, nå snakkes det om utvikling *gjennom* vern. Aktiv bruk er det beste vernet en bygning kan få. Dette fordrer at aktiviteten ikke går på bekostning av kulturmiljøverdien. Samtidig er det viktig å være mulighetsorientert og få til praktiske løsninger som gir grunnlag for bruk.

Kulturarv kan bidra til å styrke byers omdømme og konkurransekraft, til å tiltrekke arbeidskraft og besøkende og til merkevarebygging. Kulturarv i byer og tettsteder er derfor viktig for verdiskaping.

- Riksantikvarens bystrategi

I landbruket har bygninger som har gått ut av bruk, et stort potensial for verdiskaping ved kreativ tenking rundt alternativ utnyttelse. Det samme gjelder anlegg som nedlagte militærleirer, industrilokaler og verksteder.

Trandum militærleir ble nedlagt på grunn av etableringen av hoved-flyplassen. I dag jobbes det med å sette i stand og skape ny aktivitet i bygningene.

By- og stedsutvikling

Fysiske omgivelser legger rammer for menneskers liv. Hvordan byer og steder utvikles, betyr mye for folks helse, trivsel og livskvalitet. Inspirerende omgivelser kan skape større fysisk og sosial aktivitet, motvirke ensomhet og gi trygghet. Kulturmiljøer er viktige ressurser når det gjelder å skape omgivelser med særpreg, identitet og kvalitet, og kan bidra til å vitalisere og skape attraktive byer og steder. Dette fordrer at viktige kulturmiljøer bevares, og at ny bebyggelse bygger opp under og viderefører stedets egenart.

Men hva utgjør så den gode by? Dette finnes det ingen fasitsvar på, men å ta vare på eldre bygninger og bygningsmiljøer har vist seg å være et godt grep. (...) Kulturminner og kulturmiljøer bidrar til inkluderende miljøer som fremmer trivsel og gode møtepunkter. De gir stedene særpreg og egenart. Denne egenarten tror jeg flere vil etterspørre i fremtiden.

- Hanna Geiran, Riksantikvar
(Riksantikvarens bystrategi)

Veibergstua og stabburet er en viktig del av bybildet i Jessheim. Foto: Stein Westengen.

Grønne byer og kulturlandskap

Grønne omgivelser er også viktig for helse og trivsel. Bevaring av større og gamle trær, historiske hager og parker med stedegne planter kan både bidra til å gjøre byer og tettsteder til gode steder å bo og leve, og være positivt for biologisk mangfold. Utenfor tettstedene kan restaurering og skjøtsel av kulturlandskap, slik som slåtteenger, bidra til både å skape opplevelsesverdi og bevare naturmangfold.

Miljøgevinst

Byggebransjen har tradisjonelt vært orientert mot nybygging, og det har vært større vilje og evne til å investere i nybygg enn å vedlikeholde og forbedre eldre bygninger. I dag står byggesektoren for om lag 40 % av det globale energiforbruket, og rundt 30 % av de globale klimagass-utslippene. Byggevarene utgjør igjen over 80 % av sektorens utslipp.

I tråd med Parisavtalen og FNs bærekraftsmål har Norge som ambisjon å bli et lavutslippssamfunn innen 2050. Det meste av verdens bygningsmasse i 2050 eksisterer allerede i dag. Derfor vil rehabilitering og adaptiv gjenbruk av eksisterende bygninger være et avgjørende bidrag til en bærekraftig framtid.

- Sintef-rapporten «Grønt er ikke bare en farge: Bærekraftige bygninger eksisterer allerede».

[Undersøkelser](#) viser at det for nybygg tar flere tiår før klimagassutslippene fra byggeprosessen utliknes. For eksisterende bygninger er klimabelastningen allerede gjort. Skånsom rehabilitering, oppgradering og bevaring av eksisterende

bygninger vil redusere klimabelastningen med opptil 50 % sammenliknet med å rive og bygge nytt, fordi det reduserer avfall og behovet for produksjon og transport av nye materialer. Gjenbruk av bygninger bidrar til å redusere klimagassutslippene raskt og gir store miljømessige gevinster på kort og mellomlang sikt. Det vil derfor være et avgjørende bidrag i det grønne skiftet.

Friluftsliv og pilegrimsleden

Det ligger et stort potensial i å koble kulturarv og friluftsliv. Kulturmiljøer og kulturlandskap gir en ekstra opplevelsverdi til friluftslivet, og kan skape motivasjon for fysisk aktivitet, også hos nye grupper. Bruk av kulturmiljøer og -landskap som turmål eller opplevelser langs veien kan bidra til å fremme folkehelse.

Pilegrimsleden strekker seg gjennom Ullensaker fra sør til nord. Pilegrimsvandring som fenomen er i stadig vekst, og antallet pilegrimer øker for hvert år. Pilegrimsleden er også i bruk lokalt. Leden kan derfor bidra positivt både til folkehelse og merkevarebygging av kommunen. Det er en forutsetning at leden er godt merket og skjøttet, og at det er nok herberger og gode fasiliteter.

Formidle og tilgjengeliggjøre

Formidling og tilgjengeliggjøring bidrar til å skape kunnskap, interesse og oppslutning rundt kulturarven. Dette kan gjøres på mange måter, fra skilting og foredrag til mer nyskapende og kreative formidlingsmetoder som kan appellere til nye publikumsgrupper. Eksempler er arrangementer i krysningspunktet mellom kulturarv og kunstuttrykk, som visuell kunst, dans og sang. Dette krever gjerne samarbeid mellom flere parter, og publikumspotensialet øker tilsvarende.

Elever ved Ullensaker kulturskole formidler historien på en ny måte under dansevandring i Trandum leir. Foto: NEIL NISBET/ARTICLE19.

Samfunnsøkonomisk gevinst

Nytten av bevaring av kulturhistoriske verdier blir ofte vurdert kvalitativt og ikke prissatt.

[Studier](#) har imidlertid vist at det er høyere betalingsvillighet for å bo i verneverdige boliger enn i sammenlignbare boliger som ikke er verneverdige. Det er også høyere betalingsvillighet for å bo i nabolag med høy tetthet av kulturminner enn i nabolag med lavere tetthet av kulturminner. Kulturmiljøer bidrar dessuten til økt velferd i lokalsamfunn i form av økt sysselsetting og verdiskaping, blant annet gjennom turisme. På denne måten gir ivaretagelse og bruk av kulturmiljøer samfunnsøkonomisk nytte.

2.3 Virkemidler for kulturmiljøforvaltningen

Plan- og byggesaksbehandling

Plan- og bygningsloven er kommunens viktigste redskap for å ivareta hensynet til kulturmiljøer. Loven gir anledning til å stille krav til tiltak og planer som berører kulturmiljøer, og til å legge inn hensynssoner H570 i arealplaner. Forvaltningen må være tidlig og tydelig når det gjelder kulturmiljøers verdi og betydning i byggesaker, plansaker og byutviklingsprosjekter. Samtidig bør handlingsrommet for utvikling vurderes i et helhetlig perspektiv, og det bør være dialog og medvirkning for å finne frem til løsninger som er akseptable for alle parter. Saksbehandlingen skal også ivareta hensynet til arkeologiske kulturminner, ved at aktuelle saker oversendes Akershus fylkeskommune for vurdering.

Beredskap

For å være best mulig forberedt i møte med ekstremhendelser, er det viktig at det på forhånd er kartlagt behov for forebyggende tiltak, og tiltak for sikring og skadebegrensning. Viktige kulturmiljøer bør derfor inngå i kommunens helhetlige ROS-analyse, som igjen implementeres i overordnet beredskapsplan.

Samarbeid, tilrettelegging og anerkjennelse

Frivillige foreninger gjør en viktig innsats for å holde kulturarven levende gjennom dokumentasjon, formidling og bevaring. Positiv dialog og tilrettelegging for frivilligheten gir grobunn for fortsatt aktivitet. Det kan for eksempel være å gi tilskudd til prosjekter og arrangementer, eller å stille lokaler, møteplasser og andre ressurser til disposisjon.

Også private eiere gjør en uvurderlig innsats for å bevare bygningsarven. Uten eiere som ser verdien av fortsatt bruk, står kultur-historiske verdier i fare for å forsvinne. God dialog kan bidra til å skape stolthet og motivere til bevaring. Det er viktig at eiere blir sett og hørt, og at forvaltningen er løsningsorientert for å ivareta eiernes behov. Det er også viktig å gi anerkjennelse og fremsnakke gode prosjekter, som igjen kan være til inspirasjon for andre.

Kjennskap og eierskap

Kjennskap til lokal kulturarv bidrar til å skape tilhørighets- og eierskapsfølelse. Jo flere som har et forhold til et kulturminne, jo flere er villige til å stå opp for det den dagen det er truet. Blåskilt med informasjon om historiske bygninger er et tiltak som sørger for å gjøre folk oppmerksomme på verdier i nærmiljøet. Den kulturelle skolesekken, «Rydd et kulturminne»-aksjonen og adopsjonsprosjekter er andre virkemidler for å spre kunnskap om og eierskap til kulturarven hos barn og unge.

Tilskudd

Tilskudd til istandsetting skaper stort engasjement og motivasjon hos eiere, og kan være utslagsgivende for at prosjekter settes i gang. Tilskudd utløser også mye egeninnsats hos eierne og tilskudd fra andre ordninger. En samfunnsøkonomisk analyse har vist at midler som deles ut av Kulturminnefondet i snitt utløser en innsats verdt tre og en halv gang så mye, på grunn av dugnadsinnsats og andre midler som kommer til underveis. I tillegg kommer verdien av bruken av kulturmiljøet etter istandsetting, og at kulturmiljøet bevares for ettertiden. For å stimulere til tiltak og løfte prosjekter til realisering, bør det etableres en kommunal tilskuddsordning for istandsetting. Det er også viktig å tilgjengeliggjøre og formidle informasjon om ulike tilskuddsordninger, og veilede eiere i søknadsprosessen.

DnB-bygget i Storgata har et moderne uttrykk, men er godt tilpasset og bidrar til å videreføre egenart. Det vant Ullensakers første arkitekturpris i 2021.

Elever fra Algarheim skole rydder en gravhaug i forbindelse med «Rydd et kulturminne»-aksjonen.

3. Historien om Ullensaker

Kulturmiljøer er med på å fortelle historien om Ullensaker. I dette kapittelet beskrives noen viktige trekk ved kommunens historie, som kulturmiljøene i del 2 representerer.

3.1 Forsvars- og krigshistorie

Tilstedeværelsen av Forsvaret har preget Ullensaker gjennom 300 år, og i kommunen finnes militære kulturmiljøer fra hele perioden. Fra 1700-tallet var det flere offisersgårder i Ullensaker, som vitner om en status og rikdom ut over det vanlige.

I 1740 ble det anlagt en permanent ekserserplass, «Lilleplassen», på Sør-Gardermoen. Den ble landets største og midtpunktet for militær aktivitet på Østlandet i form av årlige øvelser.

Med opptrapping av forsvaret, forlenget militærtjeneste og vinterøvelser på begynnelsen av 1900-tallet, økte behovene for areal og kravene til innkvartering. Trandum leir ble etablert mot slutten av 1. verdenskrig, og overtatt av okkupasjonsmakten under 2. verdenskrig. Den tyske kontrollen over området var bakgrunnen for henrettelsene i Trandumskogen. Tyskerne etablerte også Hauer seter leir med togforbindelse til Gardermoen, lyttestasjonen på Kløfta og Jessheimleiren.

Etter krigen ble Trandum overtatt av norske styrker, og var i bruk frem til utbyggingen av hovedflyplassen. Sessvollmoen ble bygd på 1950-tallet. I forrige århundre hadde Ullensaker den største konsentrasjonen av militærleirer i Sørøst-Norge.

Brotnu var standkvarter for 1. Søndenfjeldske dragonregiment fra 1702. Hovedbygningen fikk sin hovedform i den første sjefsgårdstiden.

Militærøvelse på Lilleplassen i 1906. Øvelsene var sosiale begivenheter som trakk mange skuelystne. Foto: MiA.

3.2 Landbruk

Mange av Ullensakers kulturmiljøer er knyttet til landbruket. Jordbruk har vært hovednæringen, men bøndene har også hentet inntekter fra skyssvirksomhet, transport, handel og håndverk. Denne variasjonen i næringsgrunnlag er fortsatt synlig i gårdsmiljøene. Bøndene på de største gårdene tilhørte overklassen, og bygningene forteller om rikdom og et behov for å markere status. I den andre enden av skalaen var husmennene. Mange livnærte seg også på håndverk, og bodde sammen med sine familier i små toroms stuer.

I bygningsmiljøene er det våningshus og driftsbygninger fra 1700-tallet og frem til i dag. Mange av gårdene har ligget på samme sted siden tidlig jernalder, men det finnes også nydyrkingsbruk fra 1700-

og 1900-tallet. I kommunen er det eksempler på bebyggelse både i firkanttun, rekketun og klyngetun, og i noen områder er det fortsatt mulig å se husmannsplasser og gårder i sammenheng. Store deler av kulturlandskapet er preget av vekslende tiders gårdsdrift. Gårdenes plassering er blitt bestemt ut fra landskapet, deretter har driften av gårdene preget landskapet.

Kulturlandskap ved Lundberg nord for Kløfta. Terrenget har skapt en todelt tunordning, der inntunet og uttunet ligger på adskilte brinker.

3.3 Ferdsel

Ferdsel har preget Ullensaker til alle tider. Noen av landets eldste veger går gjennom kommunen, og flere vises i dag som hulveger i landskapet. Raknehaugen ble oppført rundt år 550, som et maktsymbol der to av de viktigste ferdselsårene gjennom det gamle *Raumaríki* krysset hverandre; veifaret nordover fra Viken og oldtidsvegen mellom øst og vest. Førstnevnte kaltes *Ljoðgate*, som betyr «folkeveg» eller «allfarveg», og har gitt opphav til gårdsnavnet Ljøgot.

Raknehaugen med Ljøgodttjernet i forgrunnen.

Både den Trondhjemske og Wingerske kongeveg går igjennom Ullensaker. Kløfta har navn etter stedet der disse deler seg. Langs begge kongevegene er det gårder som har hatt skysskifte og fungert som vertshus. Norges første jernbane, hovedbanen til Eidsvoll, strekker seg også gjennom kommunen. Banen ble åpnet i 1854, og langs sporet og i kommunen ellers er det minner fra tiden banen har vært i drift.

I 1912 holdt Premierløytnant Dons en flyoppvisning på Gardermoen. Stedet ble senere brukt som øvingsflyplass. Under 2. verdenskrig anla okkupasjonsmakten permanent flyplass her. Åpningen av hovedflyplassen i 1998 er den enkeltbegivenheten som siden istiden har satt størst spor i kommunen.

3.4 Handel

Jessheim og Kløfta er bygd opp rundt jernbanestasjonene og handelen som oppsto ved disse. Fra slutten av 1800-tallet vokste tettstedene frem, med gateløp flankert av forretningsgårder.

Utenfor tettstedene har det vært en rekke nærbutikker. De fleste av disse har forsvunnet som følge av endrede reisevaner og handlemønstre. En del er i dag i bruk som bolighus, slik at bare vindustyper og plassering forteller om tidligere bruk som butikk og møteplass.

Forretningsgårder på Kløfta.

Folks handlevaner har endret seg, bort fra nærbutikkene og over til større kjøpesentre i tettstedene. Fakkelsenteret på Jessheim og KB-senteret på Kløfta var tidlige kjøpesentre, som markerer begynnelsen på en trend som har forsterket seg frem til i dag.

3.5 Industri og produksjon

Industrihistorien i Ullensaker er knyttet til utnyttelsen av naturressurser som skog og vannfall, og videreforedling av landbruksprodukter. Langs vassdragene kom det i gang møllebruk på 1300-tallet og sagbruk på 1500-tallet. Med damsagene ble virksomheten uavhengig av vannkraft, og det ble etablert sager på Majorseter, Allmenninga, Jessheim og Gystad. Minnene etter den tidlige vannkraftbaserte industrien er ofte eierløse kulturmiljøer som få føler eierskap til, og er derfor i ferd med å forsvinne.

Av de gamle møllebrukene er det bare Kausrud ved Rømua som fortsatt står. Foto: Stein Westengen.

Kværndalens Uldvarefabrik var det største industrielle foretaket i Ullensaker fra 1870-1956. På Fossum fabrikker i Nordkisa foregikk variert industri, fra trevare til teknologi. Fabrikken var i drift fra 1910 til 1962, og spilte en viktig rolle for utviklingen av tettstedet.

På 1800-tallet var det teglverk på Brotnu, Ingier, Onsrud og Døli. Mot slutten av århundret ble det bygd flere meieribygninger rundt om i bygda, som fortsatt kan kjennes igjen på sine teglsteinsrøde vegger. Det har også vært en rekke mindre smier og snekkerverksteder i kommunen, og flere steder har det vært drevet torvuttak.

Hovedbygningen på Vestre Onsrud fra 1887 er bygd av stein fra eget teglverk.

3.6 Bolig og bosetting

Fra slutten av 1800-tallet bodde stadig flere i bolig uten tilknytning til landbruket. Den tidlige villabebyggelsen er knyttet til jernbanen og handelen ved stasjonsstedene. På Jessheim og Kløfta er det bevart villaer fra denne perioden, med uthus og hageanlegg. Etter hvert ble det bygd med planmessighet, med forløpere til dagens boligfelt. Rundt om i kommunen finnes også fine eksempler på byggeskikk fra annen halvdel av 1900-tallet.

Atriumshus i etterkrigs-modernistisk stil på Tungen på Jessheim.

På 1960- og 1970-tallet kom rekkehusbebyggelsen til Ullensaker, blant annet i regi av Forsvaret og kommunen gjennom Ullensaker tomteselskap. Dette er eksempler på sosial boligbygging, som utmerker seg med store grøntarealer. På Jessheim og Kløfta er det også flere områder med atriumhus og lave rekkehus med flatt tak fra denne tida, mens hagebyen i Nordkisa er et eksempel på sosial boligbygging med eneboliger fra tiåret 1978-1988.

3.7 Embetsverk og samfunnsbygging

Oppbyggingen av et embetsverk var knyttet til gårdene som ble brukt av sorenskriver, fogd, lensmann og prest. Flere av embetsmennene for Øvre Romerike har hatt tilhold i Ullensaker, og gårder som Hovin, Plogstad, Lundberg og Ullensaker prestegård forteller om makt og rikdom over det gjennomsnittlige.

Ullensaker Prestegård. Foto: Stein Westengen

Skolene var en viktig brikke i samfunnsbyggingen, og det ble bygd flere skoler i 1860-årene og i årene rett etter 1900. Flere av disse første- og annengenerasjonsskolene står i dag. De var bygd over samme lest: Førstegenerasjonsskolene som midtgangsstuer på halvannen etasje, og annengenerasjonsbyggene som større, toetasjes sveitserbygninger. Skolebygningene representerer fellesskapsverdiene i lokalsamfunnet, og en sjeldent godt bevart skolehistorisk struktur.

I kommunen har det også vært skoler av en litt annen karakter. På Vestre Risebru drev fra 1858 til 1877 Toftes gave, en «oppdragelsesanstalt for vanartede børn». Ved Sessvoll ligger et større område som fra rundt 1900 var i bruk som friluftsskole og feriekoloni for Oslos arbeiderbarn.

Forsamlingshusene dokumenterer felles-aktiviteter som foreningsliv, avholdsbevegelse, fester, menighetsarbeid og annen frivillig innsats. Flere av de større gårdene i bygda har blitt brukt til å etablere forskjellige institusjoner, som pleiehjem. Andre kommunale nøkkelbygg, som Herredshuset, rådhuset og Ullensaker sykehjem forteller om utvikling av styre og velferd i kommunen.

3.8 Kulturelt mangfold

Til alle tider har reisende slått seg ned i Ullensaker for kortere eller lengre tid. Militæraktiviteten på Gardermoen trakk til seg følger med romanifolk/tatere, og flere av disse hadde fast tilhold i bygda. Den reisende livsformen var viktig for deres økonomi og identitet. De livnærte seg ved å selge varer og håndverkstjenester.

Fra slutten av 1800-tallet satte myndighetene inn drastiske tiltak for å få slutt på den reisende livsformen. Gruppen skulde fornorskes og lære å bli bofaste. Barn ble tatt fra foreldre og plassert på barnehjem eller i fosterhjem. I Ullensaker skal barn av reisende ha blitt plassert på Toftes gave.

Hovedbygningen på Vestre Risebru fotografert mellom 1858-1877. Foto: MiA.

Romanifolket/taterne har etterlatt seg få tradisjonelle kulturmiljøer. Bolighuset Furua på Sør-Gardermoen er et sjeldent eksempel. Andre typer kulturmiljøer knyttet til de reisende er liggesletter og midlertidige tilholdssteder.

3.9 1900-tallets kulturmiljøer

1900-tallets bebyggelse er dominerende i Ullensaker i dag, og forteller om et hundreår med en rivende utvikling og drastiske endringer i omtrent alle deler av samfunnslivet. Kulturmiljøer fra dette århundret forteller om framveksten av det moderne samfunnslivet, og er knyttet til nyere industri, stasjonsstedenes framvekst, etterkrigstidens boligområder, bilismens tidsalder, flyplassutbygging, offentlige institusjoner, kjøpesentre og innvandrer-kultur. 1900-tallet er også det blodigste i menneskehetens historie. Kulturmiljøer fra krigstid og kald krig forteller om dette.

Kulturmiljøer som er nærmere vår tid, forteller om et samfunn som mange har

Rådhuset fra 1965-1967, tegnet av arkitektfirmaet Arneberg, forteller viktig historie om samfunnsutviklingen på 1900-tallet.

minner om og kan kjenne seg igjen i. For den oppvoksende generasjon og innflyttere med ulik kulturell bakgrunn, er 1900-tallets kulturmiljøer del av deres egen historie og stedstilhørighet.

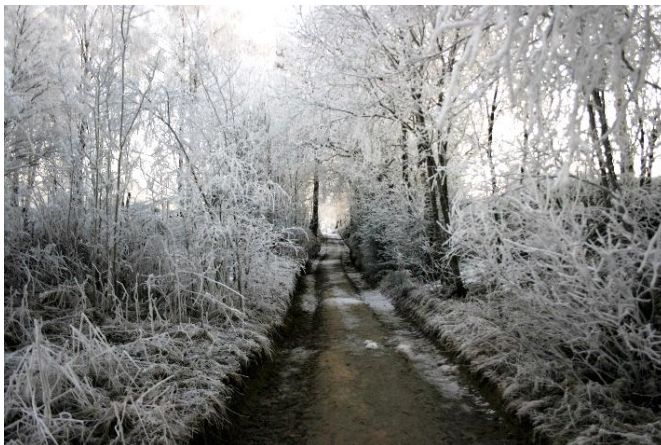
3.10 Arkeologi

Ullensaker er rik på arkeologiske lokaliteter fra middelalder og eldre tider. Noen er godt synlige, mens andre ligger skjult under markoverflaten og påvises først gjennom arkeologiske undersøkelser. Det skapes ofte et kunstig skille mellom arkeologiske og nyere tids kulturmiljøer, i stedet for å se dem som deler av samme historie om samfunn og levesett i Ullensaker opp gjennom tidene. Landskap med både arkeologiske og nyere tids kulturmiljøer har stor tidsdybde og er verdifulle. Flere av kulturlandskapene beskrevet i del 2, er nettopp slike landskap.

I kommunen er det bevart mange gravhauger og gravfelt fra jernalder, særlig rundt Gardermoen og i et belte mellom Borgen og Nordkisa. Haugene ble plassert godt synlig i landskapet, ofte på mark som i dag er dyrket. Et stort antall gravhauger er derfor pløyd vekk og ikke lenger synlige over bakkenivå, men det kan likevel finnes spor av dem under overflaten.

Hulvegene har fått sin karakteristiske U-form på grunn av erosjon og slitasje etter ferdsel av mennesker og hester. Vegene har vært i bruk over lange tidsrom, og det kan være vanskelig å anslå nøyaktig alder. Noen hulveger kan knyttes til gravhauger, som ved Raknehaugen.

I Ullensaker finnes også lokaliteter som forteller om livbergingsmåter i jernalder og middelalder, som fangstgroper lagt til elgtrekk og kullgroper for produksjon av kull brukt til jernfremstilling. Tjæreproduksjon har også vært en viktig inntektskilde siden tidlig middelalder, og i flere skogsområder ligger tjæremilene tett.

Haugsgutua ved Raknehaugen er en gammel hulveg, som trolig lå der allerede da haugen ble oppført.

4. Handlingsprogram

Kommunen skal sørge for at kulturarven benyttes som ressurs i samfunnsplanleggingen og bidrar til verdiskaping. «Vern gjennom bruk» og «utvikling gjennom vern» skal være ledende prinsipper. Kommunen skal arbeide for at mangfoldet i kulturarven bevares, formidles og tilgjengeliggjøres, og gir grunnlag for identitet, kunnskap og opplevelser.

Handlingsprogrammet har et fireårig perspektiv. Det legges opp til at det deretter kan revideres for seg, uten en fullstendig rullering av planen. Programmet består av 14 hovedtiltak inndelt i deltiltak. Mange er tidfestede, mens enkelte er løpende. Flere tiltak forutsetter tett samarbeid internt i administrasjonen, og eksternt med frivilligheten og private eiere. Tiltak som krever ekstra bevilgning, er merket.

Hovedtiltak	Deltiltak	Tidsfrist	Begrunnelse
Opprette kommunal tilskuddsordning for istandsetting av kulturmiljøer * Krever ekstra bevilgning	Etablere og utarbeide retningslinjer for ordningen	2026	Eieres engasjement er avgjørende for bevaring og god bruk, og kommunen bør bidra til å løfte prosjekter til realisering. Tiltaket vil bidra til: ✓ å redusere klimagassutslipp og tap av kulturmiljøer ✓ å bevare lokal historie og identitet ✓ en positiv by- og stedsutvikling
Gjøre det enklere for eiere og publikum å orientere seg om muligheter, regler og retningslinjer	Oppdatere nettsiden med praktisk informasjon om tilskuddsordninger, regler og retningslinjer for byggesaker, metallsøk m.m.	2025	Tiltaket vil bidra til å redusere forringelse og tap av både arkeologiske og nyere tids kulturmiljøer
	Revidere og legge inn kartlag med kulturmiljøer i kommunekart	2025-2026	
Bevare et representativt utvalg av etterkrigstidens kulturmiljøer	Gi et representativt utvalg av etterkrigsmiljøer (del 2) hensynssone H570 i byplanen og kommuneplanen	Ved rullering	Tiltaket vil bidra til: ✓ å bevare et mangfold av kulturmiljøer, og skape omgivelser med variasjon og særpreg ✓ å ivareta vår helt nære historie
Bevare kvalitetene innenfor noen større, sammenhengende kulturlandskap	Gi de foreslåtte kulturlandskapene (del 2) hensynssone H570 i kommuneplanen	Ved rullering	Tiltaket vil bidra til: ✓ å skape trivsel og opplevelser ✓ næringsutvikling innen landbruk og reiseliv ✓ å gjøre Ullensaker attraktiv som bosted og besøksmål ✓ å bevare naturmangfold
Bruke kulturmiljøer som ressurser i en bærekraftig steds- og samfunnsutvikling	Legge Riksantikvarens bystrategi til grunn ved utarbeidelse av arealplaner (reguleringsplaner, kommuneplanen, byplanen)	Løpende/ ved rullering	Tiltaket vil bidra til: ✓ å sikre viktige kulturmiljøer ✓ å skape stedsidentitet og attraktive steder hvor det er godt å leve ✓ næringsutvikling ✓ omdømme- og merkevarebygging for kommunen
	Bevare og gi kulturmiljøer i kommunalt eie en god bruk	Løpende	
	Følge opp vedtak om gjenoppføring av stall/uthus ved Kingsgården gnr. 135/81, og	2026-2028	

	istandsetting av hovedbygningen på Onsrud gnr. 88/23		
	Innlemme viktige kulturmiljøer i helhetlig ROS-analyse og overordnet beredskapsplan	Ved rullering	
	Gjennom veiledning og saksbehandling tilrettelegge for alternativ bruk av bygninger	Løpende	
Restaurere og bevare viktige kulturlandskap, naturtyper og historiske hager	Tilrettelegge og oppmuntre grunneiere til restaurering og bevaring av kulturlandskap som slåtteenger, og historiske hager	Løpende	Tiltaket vil bidra til: ✓ opplevelsesverdi, trivsel og livskvalitet ✓ å videreføre gammel kunnskap og teknikker ✓ å bevare naturmangfold
	Kartlegge gårdsdammer og bidra til forbedring av tilstand der det er nødvendig	2026	
	Registrere og merke et utvalg av gamle ferdselsveier	2027-2028	
Etablere blåskilt i viktige kulturmiljøer	Etablere blåskilt i Kløfta sentrum	2026	Tiltaket vil: ✓ bidra til å øke kjennskap og eierskap til lokale kulturminner ✓ bygge tilhørighet og stedsidentitet lokalt ✓ synliggjøre viktig kulturarv rundt omkring i kommunen
	Vurdere etablering av blåskilt i andre viktige kulturmiljøer, f.eks. skolebygg og militærhistoriske bygninger	2027-2028	
Formidle og synliggjøre kommunens historie på nye og kreative måter	Gjennomføre minst ett nyskapende og kreativt prosjekt/arrangement årlig	Årlig fra 2025	Tiltaket vil: ✓ øke interesse, kunnskap og stedstilknytning, også hos nye grupper
Bevare og dokumentere kulturelt mangfold	Kartlegge, dokumentere og formidle kulturmiljøer knyttet til romanifolk/tatere i Ullensaker	2025-2026	Tiltaket vil: ✓ øke kunnskapen om en historie som i liten grad har vært dokumentert og del av den nasjonale fortellingen ✓ bidra til nasjonalt mål om å bevare minoriteters kulturmiljø
Synliggjøre og oppgradere pilgrimsleden gjennom kommunen * Deltiltak 1 krever ekstra bevilgning	Etablere avtale med frivilligheten om årlig gjennomgang, skjøtsel og merking av leden	2025	Skjøtsel og merking er et kommunalt ansvar. Dette er imidlertid et tidkrevende arbeid som kommunen i dag ikke har kapasitet til å gjennomføre. Med økt bruk av leden er det også behov for flere herberger. Tiltaket vil bidra til: ✓ å gi både lokale brukere og langvandrere gode opplevelser ✓ bedre folkehelse lokalt ✓ næringsutvikling ✓ merkevarebygging av kommunen
	Opprette nytt herberge mellom Kløfta og Jessheim, og bidra til gjenåpning av <i>InnomHaug</i>	2026-2027	
	Etablere fasiliteter langs leden, som infoskilt, mjølkeramper, rasteplasser eller vannposter	2027-2028	
Oppdatere dokumentasjonen av kulturmiljøer	Gjøre befaringer, statusrapporter og verne vurderinger av kulturmiljøer i endring/forfall	2026-2027	Tiltaket vil: ✓ legge forholdene til rette for god kulturmiljøforvaltning
	Oppdatere informasjonen i kartgrunnlaget	2027-2028	

	Legge kommunalt listeførte bygg inn i Askeladden	2027-2028	✓ sørge for at tilgjengelig informasjonen er kvalitetssikret ✓ tilgjengeliggjøre informasjon og dokumentasjon for publikum, utbyggere m.fl.
Bevare og formidle arkeologiske kulturminner	Gi viktige arkeologiske lokaliteter hensynssone H570 og H730 i kommuneplanen	Ved rullering	Tiltaket vil bidra til å: ✓ skape kjennskap og eierskap til nærmiljøet og kommunens eldste historie ✓ redusere skader på og tap av arkeologiske kulturminner
	Informere på nettsiden om hvordan forholde seg til arkeologiske kulturminner ved tiltak eller funn	2025	
	Støtte opp om gode initiativer knyttet til Raknehaugen	Løpende	
Bidra til en god prosess i avviklingen av Ullensaker museum Sør-Gardermoen, og samtidig videreføre et samarbeid med MiA	Finne gode løsninger for oppbevaring av samlingene	2025	Tiltaket vil: ✓ sørge for at samlingene oppbevares på en god måte ✓ lette en eventuell etablering av nytt Ullensaker museum sentrumsnært på Jessheim på et senere tidspunkt ✓ ivareta interessene rundt Furua
	Finne andre arenaer for et fortsatt samarbeid med MiA	Løpende	
	Finne en god løsning for Furua, som både gagnar romanifolket/taterne og et generelt publikum	2025-2026	
Tilrettelegge for videreutviklingen av Trandum som minnested og formidlingsarena	Tilrettelegge for istandsetting og bruk av bygninger, bl.a. gjennom tilskudd til kommunale gebyrer	Løpende	Tiltaket vil: ✓ spre viktig kunnskap om både historie og dagsaktuelle temaer ✓ bidra til bevaring og bruk av vernet bebyggelse ✓ bidra til omdømme- og merkevarebygging av kommunen ✓ formidle Forsvars- og krigshistorien i en relevant kontekst
	Bevare og fremme helheten i det krigshistoriske landskapet	Løpende	
	Vurdere muligheter for formidling av kommunens øvrige forsvarshistorie på Trandum	2026-2028	